

УДК 339.13:316.422

JEL Classification: M31, A13

DOI: 10.20535/2307-5651.22.2022.260161

Шульгіна Л. М.доктор економічних наук, професор
ORCID ID: 0000-0001-9554-6185**Гнітецький Є. В.**кандидат економічних наук
ORCID ID: 0000-0002-6905-9057Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»**Shulhina Liudmyla, Gnitetskyi Ievgen**National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТИРІВ ОСОБИСТОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

METHODOLOGY OF RESEARCH APPROACHES TO THE FORMATION OF PERSONALITY VALUES IN THE EDUCATION SYSTEM

У даній статті на основі опрацьованих джерел та особистому досвіді авторів висунуто припущення, що сучасний рівень гуманітарного розвитку суспільства значно відстає від високого рівня його технологічного розвитку, і цей розрив є причиною надзвичайно складних викликів і проблем, які вже постали перед людством і продовжують зростати і розвиватися, стаючи більш складними. Систему освіти, в тому числі вищої, пропонується розглядати як фактор формування набору цінностей особистості. Метою статті є розробка методології дослідження сприйняття студентами ступеня зорієнтованості існуючих стандартів освіти на формування і розвиток ціннісних орієнтирів особистості. Для досягнення цієї мети була використана методологія, що включала би комплекс методів, а саме: кабінетний аналіз, порівняння, дедукція та індукція; анкетування; дисперсійний, дискримінантний, факторний і морфологічний аналіз.

Ключові слова: стандарти якості освіти, ціннісні орієнтири особистості, формування ціннісних орієнтирів, методологія дослідження сприйняття, сталий розвиток,

This article, based on the sources and personal experience of the authors, suggests that the current level of humanitarian development of society lags far behind the high level of its technological development. This gap causes extremely complicated challenges and problems, which humanity is already facing, that only continues to grow and develop, becoming more complex. The education system, including higher education, is proposed to be considered a factor in the formation of the set of personal values. The purpose of the article is the development of a methodology for studying students' perceptions of the degree of orientation of existing educational standards on the formation and development of personal values. To achieve this goal, a methodology was used, which includes the following set of methods: desk analysis, comparison, deduction and induction, questionnaires, variance, discriminant, factor and morphological analysis. The authors' competencies in this matter confirm by their belonging to the field of education, participation in public discussions of educational standards, and the research on the development and improvement of adopted standards, such as bringing Ukrainian standards to EU standards. Given the complexity and diversity of the formation of values among humanity, and the problems that arise in the process of this formation, we seek to take into account all existing obstacles and form a realistic plan to improve the situation. The need for such a plan is due to the low level of humanity in Ukraine and the world as a whole, in addition to the risks that have a high probability of implementation associated with the use of existing advanced technologies by a society with irrelevant levels of values. The developed research methodology, in which students of different specialties should take part, aims to determine how students themselves assess the degree of orientation of their educational process on values. Education depends significantly on the external environment, so the implementation of a systematic approach should begin with a study of the information support solutions subsystem, which will allow a thorough and unbiased analysis of the causal links of education with its environment and develop a strategy for education that best suits real conditions.

Keywords: quality standards of education, values of personality, formation of values, methodology of perception research, sustainable development,

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із найважливішими науковими чи практичними завданнями. Знаходячись на початку XXI століття та зважаючи на всебічний навколишній розвиток людства і дослідження всесвіту, важливо пам'ятати, що разом з цим трансформуються усі сфери життя, стимулюючи зміни у товарно-ринкових відносинах. Наявні

зміни змушують створювати нові підходи до визначення терміну «економіка». Серед існуючих та нещодавно введених визначень наступні: постіндустріальна [10], постіндустріального глобалізму [15], інформаційна [5], інноваційна [1], знань [9], глобальна конвергентно-мережева, фінансова [3] тощо. Авторі, що надали вищенаведені визначення, у своїх працях прогнозують пере-

важно оптимістичний напрям розвитку для людства, спираючись на прогресивність розвитку та, як наслідок, підвищення стандартів якості життя.

До складових стандартів якості ми відносимо матеріальний світ, звертаючи особливу увагу на технологічні та складнотехнічні засоби, які полегшують людині життя та надають можливість використати більше часу на всебічний гармонійний розвиток. Але не зважаючи на наявні можливості та вільний час, оцінюючи вибірку з різноманітних представників сучасного суспільства, ми бачимо, що середній рівень гармонійного розвитку та наявність (або відсутність) високих ціннісних орієнтирів залишаються на недостатньо просунутому рівні. Доказами оцінки рівня розвитку суспільства є такі показники, як рівень агресії у відносинах на різноманітних рівнях: починаючи з міжособистісних до міжнаціональних; зростання злочинності, перманентні війни, погіршення рівня екології через несвідому поведінку людства до споживання та важливості захисту навколишнього середовища тощо. Хоча розгляд та вирішення вищеперерахованих питань не є предметом нашого дослідження, їх згадування важливе для розуміння контексту та демонстрації відмінності темпів розвитку між техніко-технологічними та гуманітарними аспектами.

Стає очевидним, що не важливо, яке визначення закладається у термін «економіка» сьогодні та якими б вражаючими не були темпи інноваційного розвитку у технологічних напрямках, питання формування ціннісних орієнтирів особистості залишається нагальним не тільки в Україні, а і у багатьох інших країн нашої планети. На нашу думку, такий суттєвий розрив між досить високим рівнем техніко-технологічного розвитку та значно відставшим від нього рівнем гуманітарного розвитку є передумовою до виникнення багатьох існуючих проблем та майбутніх можливих викликів, які з кожним днем ускладнюються. Дані проблеми є глобальними та їх актуальність обумовлена різними групами факторів, а саме: рівнем соціально-економічного розвитку; специфікою традицій, релігій та політико-правового поля; ціннісними орієнтирами, яких притримується еліта розглядуваного суспільства (тут важливо зазначити, що головну роль відіграють вчинки та реальна діяльність і поведінка, а не задекларовані орієнтири, які не підтверджені діями); системою освіти та, як наслідок, рівнем освіченості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У даній статті буде розглянуто методологію дослідження підходів до визначення впливу фактору освіти на формування ціннісних орієнтирів особистості. Компетенції авторів у цьому питанні підтверджені їх приналежністю до сфери освіти, участю у громадських обговореннях освітніх стандартів, а також дослідженням розвитку та удосконалення прийнятих стандартів, у тому числі з метою приведення українських стандартів до стандартів ЄС. Публікації, на які спираються автори статті, детально описують проведені якісні та кількісні дослідження змін стандартів якості освіти України, які відбулися з метою вже згаданої гармонізації стандартів України та ЄС [19]. Однією з цих змін стало розроблення нових стандартів для вищої освіти: заміна Галузевих стандартів вищої освіти на стандарти нового покоління. Головною відмінністю є те, що в основу нових стандартів покладено компетентісний підхід та

обов'язкові вимоги до спеціаліста, які описані у міжнародному Проекті Європейської комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі». І хоча діяльність, яка направлена на гармонізацію та актуалізацію українських стандартів є надзвичайно важливою та суттєвою, на думку автора, вона не обумовлює та не сприяє розвитку ціннісних орієнтирів особистості.

Зважаючи на складність та багатоаспектність формування ціннісних орієнтирів серед людства, а також на проблеми, які постають у процесі цього формування, ми прагнемо врахувати усі існуючі перешкоди та сформувані реалістичний план покращення ситуації. Необхідність такого плану обумовлена низьким рівнем гуманності в Україні та у світі в цілому, а також ризиками, які мають високу вірогідність реалізації, що пов'язані з використанням наявних розвинутих технологій суспільством з невідповідним рівнем розвитку ціннісних орієнтирів. Отже, зважаючи на вище описаний контекст та проблеми, першим кроком до формування рекомендації з розробки методології дослідження підходів до оцінки ціннісних орієнтирів особистості через реформування стандартів сфери освіти, стане аналіз існуючих стандартів, який включатиме оцінювання студентами ступінь направленості існуючої системи освіти та освітнього процесу на розвиток їх ціннісних орієнтирів.

Нижче наведений логічний ланцюжок, який складається з припущень, на основі якого був проведений аналіз літературних джерел:

1) значний розрив між темпами та рівнем техніко-технологічного розвитку та гуманітарного сприяє підвищенню ризиків настання гуманітарних, екологічних, техногенних катастроф, впровадженню недемократичних змін, настанню тоталітаризму, втрати свобод тощо [4];

2) нівелювати вище описані ризики можливо за рахунок посилення гуманітарного впливу під час виховання особистості, зокрема під час формування її ціннісних орієнтирів, що сприятиме розвитку свідомого суспільства та забезпечить сталий розвиток економіки;

3) при тому, що основа для ціннісних орієнтирів особистості формується здебільшого у дитинстві на основі соціально-психологічного впливу, роль освітнього компоненту залишається вагомою [8];

4) у процесі навчання школярів та студентів, згідно існуючих стандартів освіти, акцент робиться на формуванні у них фахових компетенцій, досягненні певного ступеню кваліфікації та підготовці до конкурентоспроможного рівня на ринку праці, при цьому увага до гармонійного розвитку особистості зведена до мінімуму [18];

5) через вже описаний взаємозв'язок високого рівня техніко-технологічного розвитку, низького рівня гуманітарного розвитку та високих ризиків настання певних проблем, такий підхід до створення освітніх стандартів та загалом освітнього процесу можна назвати анахронізмом, а отже система освітніх стандартів підлягає терміновому перегляду на предмет створення у ній аспекту гуманітарного розвитку, який би забезпечив розвиток особистості з ціннісними орієнтирами, фізичним та психічним здоров'ям, додатково до формування під час освітнього процесу кваліфікаційних ознак. Важливо зрозуміти необхідність комбінування двох освітніх компонентів, які спрямовані, по-перше, на розвиток кваліфікаційних компетенцій, та, по-друге, ціннісних орієнтирів особистості, які у свою чергу

є необхідним елементом створення відповідального громадянського суспільства, відповідальності за себе і своє середовище проживання.

Викладені припущення, на нашу думку, є досить очевидними. До того ж у ході їх формулювання було використано науковий підхід і результати аналізу поточних освітніх стандартів у якості бази, значну кількість літературних джерел [2; 6; 7; 14], а також власні спостереження, які можна вважати надійним джерелом зважаючи на багаторічний досвід авторів у сфері освіти. Цікавість та очевидність висунутих гіпотез не піддається сумніву, але все ще не відповідає на головне запитання: «Які зміни слід внести до стандартів якості системи освіти, аби збільшити присутність освітніх компонентів, направлених на розвиток ціннісних орієнтирів особистості, зробивши таким чином ще один крок на шляху до гуманного суспільства?»

Необхідність відповіді на поставлене запитання і визначило мету, завдання та методологію дослідження, результати якого будуть описані нижче у цій статті.

Формування цілей статті (постановка завдання).

Викладені припущення, на нашу думку, є досить очевидними. До того ж у ході їх формулювання було використано науковий підхід і результати аналізу поточних освітніх стандартів у якості бази, значну кількість літературних джерел, а також власні спостереження, які можна вважати надійним джерелом зважаючи на багаторічний досвід автора у сфері освіти. Цікавість та очевидність висунутих гіпотез не піддається сумніву, але все ще не відповідає на головне запитання: «Які зміни слід внести до стандартів якості системи освіти, аби збільшити присутність освітніх компонентів, направлених на розвиток ціннісних орієнтирів особистості, зробивши таким чином ще один крок на шляху до гуманного суспільства?»

Необхідність відповіді на поставлене запитання і визначило мету, завдання та методологію дослідження, результати якого будуть описані нижче у цій статті.

Метою статті є розробка методології дослідження сприйняття студентами ступеня зорієнтованості існуючих стандартів освіти на формування і розвиток ціннісних орієнтирів особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення визначеної мети було поставлено та вирішено наступні завдання:

- проаналізували наявні у науковій літературі визначення категорії «ціннісні орієнтири» та підходи до їх класифікації. У процесі аналізу було використано методи: кабінетного аналізу, порівняння, дедукції та індукції;

- сформували вибірку респондентів базуючись на наступних підходах: цільовому, квотному та гніздовому; до вибірки було залучено 1518 респондентів (716 парубків і 802 дівчини) з 5 університетів м. Києва (при відборі яких дотримувалися квоти – біля 20% респондентів з кожного університету); вік респондентів – 19-22 роки – забезпечена присутність біля 25% кожної із представлених вікових категорій; респонденти представляли студентів 11 спеціальностей (5 технічних і 6 гуманітарних) по 72-76 представників від кожної;

- з метою визначення сприйняття студентами ступеня зорієнтованості поточних стандартів освіти на формування і розвиток ціннісних орієнтирів особистості у них у процесі навчального процесу розробили

стандартну анкету, у якій виділили 16 блоків, оскільки саме стільки блоків було необхідно для отримання необхідної кількості даних для аналізу і визначення ступеню націленості стандартів освіти на формування морально-етичних, соціально-правових і особистісно зорієнтованих груп ЦОО (15 блоків), 16 блоком став ідентифікаційний блок; анкета включала лише закриті запитання, що полегшувало кодування і систематизацію відповідей на етапі аналізу; місце опитування – бібліотеки відібраних університетів; період опитування – жовтень 2020 р. – березень 2021 р.;

- обробку отриманих даних, окреслення комплексів ЦО у респондентів, а також формулювання висновків здійснили із застосуванням наступних методів: дисперсійний, дискримінантний та факторний аналізи, виявлення спряженості, структурно-функціональний аналіз; усі перелічені методи використовувалися автоматично за допомогою програми SPSS 11 версії;

- виявлені невідповідності між затвердженими у нормативних документах і дійсними характеристиками ЦО респондентів використали для розроблення пропозицій щодо упровадження системного підходу для розвитку стандартів освіти; для цього був застосований метод морфологічного аналізу.

Зважаючи на обмеження стосовно обсягу статті, деталі проведення дослідження описуватися не будуть, і ми перейдемо до вивчення самої логіки опитування.

Дослідження комплексу ЦО респондентів проводили, базуючись на їх класифікації, викладеній у [16]. Базуючись на вказаному джерелі увесь набір ЦО класифікують на три групи, а саме: морально-етичні (гідність, рівність, справедливість, толерантність та культурне різноманіття, турбота, чесність, довіра); соціально-правові (верховенство права, нетерпимість до корупції та фаворитизму, патріотизм, екологічно-етична цінність, соціальна відповідальність) та особистісно зорієнтовані (самореалізація, лідерство, свобода).

Варто зазначити, що в науковій літературі існують різноманітні підходи до суті та структури комплексу ЦО. Наприклад, у [13] до переліку основних життєвих цінностей увійшли такі: незалежність, безпека, дисципліна і порядок, свобода дій, ентузіазм, співпереживання, чуйність, прихильність до прогресу, творчість, інноваційність, відповідальність, підприємливість, багатство, комфорт і престиж. Однак, ми базувалися на класифікації, що викладена в [16], оскільки на нашу думку, перелічені там ЦО є фундаментальними, на основі яких може сформуватися сприйняття, розуміння, а отже і присутність у переліку ЦОО усього спектру цінностей наступних порядків.

Завдання полягало в тому, щоб з'ясувати розуміння респондентами сутності перелічених етичних категорій, описати ставлення до них та описати оцінювання респондентів наявності в існуючих освітніх стандартах елементів, що спрямовані на розвиток ЦО у системі цінностей студентів.

Саме зазначеними завданнями пояснювалася структура анкети. Ідентифікаційний блок був необхідний для визначення можливого впливу на відповіді респондентів таких чинників як вік, стать, спеціальність, місце навчання, регіон походження, соціальне походження, характеристика референтної групи, види додаткової освіти, захоплення, подолані / неподолані життєві перешкоди, досягнення, ідеал для наслідування, життєві

цілі, викладачі. Кожен із 15-ти наступних блоків містив комплекс запитань, серед яких першим було запитання у вигляді закритого тесту за шкалою Лайкерта, відповіді на яке дозволяли встановити ступінь згоди чи незгоди респондента із наведеним твердженням.

Відповіді на наступні запитання блоків, сформульованих у вигляді семантичних диференціалів, стали джерелом для вирішення основного завдання, а також визначення спряженості та щільності виявлених зв'язків. Додатково до кожного блоку були включені запитання у вигляді проєкційних тестів, на основі відповідей на які визначили, які фактори на думку самих студентів найбільше вплинули на формування їх ЦО. Крім того, відповідаючи на проєкційні тести студенти висловилися щодо структури студентського середовища за критеріями ступеня присутності ЦО.

Нижче представлені визначення досліджуваних категорій, які були покладені в основу дослідження, і які ми обрали зі значного спектру варіантів, беручи до уваги їх актуальність, повноту і точність формулювання [2; 6; 12; 14; 17].

Гідність – це поняття моральної свідомості, яке виражає уявлення про цінність будь-якої людини, як моральної особистості, а також категорія етики, що означає особливе моральне ставлення людини до самої себе і ставлення до неї з боку суспільства, в якому визначається цінність особистості.

Рівність розглядали з двох позицій – як рівність соціальної та рівність перед законом.

Соціальна рівність – суспільний устрій, при якому всі члени суспільства мають однаковий статус у певній галузі. У літературі описаний політичний і економічний аспект соціальної рівності. Політичний аспект соціальної рівності полягає у розгляді правил громадського управління: право на участь у виборах, правила визначення лідерів, права і обов'язки лідерів, рівність перед законом. Економічний підхід розглядає процес розподілу благ: право на роботу, розподіл ресурсів, рівність можливостей.

Рівність перед законом – одна з фундаментальних конституційних вимог, важлива умова існування правової держави, базова засада не лише здійснення прав і свобод особи, а й функціонування самої державності. Реальна рівність особи перед законом і судом розглядається як ознака правової держави, у якій забезпечується верховенство права і закону в усіх сферах державного і суспільного життя.

Справедливість – мораль і чеснота, вразливість як на суспільне добро, так і на суспільне зло. Справедливість – соціально-етична та морально-правова категорія, один з основних принципів права. Поняття «справедливість» позначає наявність у соціальному світі прав, засад і виражає їх правильність, імперативність і необхідність.

Толерантність – це повага права іншого бути таким, яким він є. Толерантна людина – це людина, яка з повагою ставиться до інтересів, звичок, вірувань інших людей, прагне зрозуміти їх і досягти взаємної згоди без застосування насильства, тиску. Терпимість до чужого способу життя, поведінки, звичаїв, почуттів, ідей, вірувань є умовою стабільності та єдності суспільств, особливо тих, які не є гомогенними ні у релігійному, ні в етнічному, ні в інших соціальних вимірах.

Турбота – це комплекс дій по відношенню до якого-небудь об'єкта, націлених на його благополуччя; увага до чітких потреб; піклування про кого-небудь, про що-небудь.

Чесність – це одна з основних граней людських чеснот, моральна якість, що відображає одну з найважливіших вимог моральності. Включає правдивість, принциповість, вірність взятим зобов'язанням, суб'єктивну переконаність у правоті справи, щирість перед іншими і перед самим собою відносно тих мотивів, якими людина керується, визнання і дотримання прав інших людей на те, що їм законно належить.

Довіра – впевненість у порядності й доброзичливості іншої сторони, з котрою той, хто довіряє, знаходиться в тих чи інших відносинах. Ця впевненість базується на досвіді людини, яка довіряє іншій.

Верховенство права – це фундаментальний правовий принцип і правова доктрина, яка передбачає, що жодна людина не є вище закону, і що ніхто не може бути покараним державою, крім як за порушення закону, і що ніхто не може бути засудженим за порушення закону іншим чином, ніж у порядку, встановленому законом.

Тлумачення категорії «нетерпимість до корупції та фаворитизму» розділимо на складові. Нетерпимість – це антонім поняття «толерантність», тобто небажання / невміння терпимо ставитися до когонебудь / чого-небудь або нетерпиме ставлення.

Корупція – негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення.

Патріотизм – громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності.

Екологічно-етична цінність – це моральні та духовні аспекти ставлення людини до живої і неживої природи, належні відносини людини з природою, що засновані на визнанні морального статусу природи, високому оцінюванні її внутрішньої і нематеріальної цінностей, повазі прав природи та обмеженні прав людини.

Соціальна відповідальність – це загальносоціологічна категорія, яка виражає свідоме ставлення особи до вимог суспільної необхідності, обов'язків, соціальних завдань, норм і цінностей. Відповідальність означає усвідомлення суті та значення діяльності людини, її наслідків для суспільства і соціального розвитку, вчинків члена соціуму з погляду інтересів суспільства або його певної групи.

Самореалізація – це реалізація потенціалу особистості при усвідомленні нею себе самої.

Категорія «лідерство» на сьогодні глибоко вивчається і характеризується неоднозначно. Існує кілька підходів до її тлумачення:

– лідерство як різновид влади, специфікою якої є спрямованість зверху донизу, а також те, що її носієм є не більшість, а одна людина або група осіб, які спонукають інших членів суспільства до дій;

– лідерство як управлінський статус, керівна посада, соціальна позиція, пов'язана з прийняттям рішень скеровуванням і організацією колективної поведінки деяких або всіх членів суспільства;

– лідерство як здатність впливати на інших людей.

Свобода – це можливість здійснювати вибір відповідно до своїх бажань, інтересів і цілей на основі знання об'єктивної дійсності. Юридично, свобода – це можливість людини поводитися відповідно до своїх волевиявлень, тобто робити все, що бажається, але тільки те, що не шкодить свободі і правам інших людей.

Використання одразу цільового, квотного та гніздового методів формування вибірки дозволило забезпечити пропорційну участь респондентів різного віку, статі, спеціальності та ін., що було передбачене планом дослідження. З метою отримання даних про значущість впливу названих факторів на сприйняття респондентами ціннісної зорієнтованості освітніх стандартів застосовано однофакторний дисперсійний аналіз. Передусім варто зазначити, що оцінки здійснювалися за 5-бальною шкалою, від 1 – мінімальна присутність до 5 – максимальна присутність. Однак, у табл. 1-3 вказані оцінки у межах від 1 до 3 балів, оскільки оцінок поза вказаними межами отримано не було. При цьому у подальшому аналізі оцінка 1 розглядалася як дуже низька, 2 – як низька, 3 – як середня. Отримані середні значення змінних та максимуми за шарами фактора дали змогу виділити три групи змінних за ступенем впливу на оцінки респондентів і зробити попередні припущення. Із великої кількості змінних, що були взяті для аналізу, до табл. 1 включили для прикладу по одній змінній із згаданих трьох груп.

Висновки. Однією з суттєвих передумов виникнення існуючих глобальних проблем є значна різниця між рівнями техніко-технологічного та гуманітарного розвитку суспільства. Нівелювати ризики, пов'язані з негативним впливом описаного розриву на навко-

лишне середовище та розвиток людства, можливо за рахунок коригування цілей та основних складових освітнього процесу, змінивши фокус уваги з лише кваліфікаційних компетенцій на гармонійний розвиток особистості, який би поєднав розвиток кваліфікаційних ознак та ціннісних орієнтирів. Але нещодавно по новому розроблені стандарти якості освіти України все ще залишаються зорієнтованими виключно на формування кваліфікаційних компетенцій та не зважають на важливість розвитку ціннісних орієнтирів.

Розроблена методологія дослідження, у якому мають взяти участь студенти різних спеціальностей, має на меті визначити, як самі студенти оцінюють ступінь зорієнтованості їх освітнього процесу на ціннісні орієнтири.

Використовуючи системний підхід, було запропоновано розглядати освіту як систему взаємопов'язаних і взаємозалежних елементів. Освіта суттєво залежить від зовнішнього середовища, тому впровадження системного підходу слід розпочати з дослідження підсистеми інформаційного забезпечення рішень, що дозволить здійснити ретельний і неупереджений аналіз причинно-наслідкових зв'язків освіти із її середовищем та розробити стратегію розвитку освіти найбільш відповідну до реальних умов.

Проведення досліджень, відповідно до запропонованої методології, дозволить дослідити сприйняття студентами ступеня спрямованості існуючих освітніх стандартів на формування та розвиток цінностей особистості, а також формулювання пропозицій щодо впровадження системного підходу до розробки освітніх стандартів як фактору удосконалення існуючого комплексу цінностей особистості.

Література:

1. Антохов А. А., Котельбан С. В. Регулювання інноваційного розвитку економіки в умовах глобалізації: зміст, методи, інструменти. *Інноваційна економіка*. 2019. № 1-2(78). С. 41–46. URL: http://ie.at.ua/IE_2019/inneko_1-2-78-2019.pdf
2. Бех І. Почуття цінності іншої людини як моральний пріоритет особистості. *Початкова школа*. 2001. № 12. С. 32–35.
3. Білорус О. Г., Власов В. І., Гриценко А. А., Єфименко Т. І. Глобальна конвергентно-мережева фінансова економіка : монографія / наук. ред. О. Г. Білорус. Київ : Державна установа "Інститут економіки та прогнозування НАН України", 2019. 612 с. URL: <http://www.nas.gov.ua/EN/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000015932>
4. Combined evaluation of the European Union's humanitarian interventions in Iraq and in the protection sector, 2014–2018. Final Report. Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9adb7127-f17d-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-246633761>
5. Данилович-Кропивницька М. Л. Інформаційна економіка як платформа мережизації. *Економіка і суспільство*. 2016. № 7. С. 273–278. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/7_ukr/46.pdf
6. Шинкарук В. Філософський енциклопедичний словник. *Словник / ред. В. І. Шинкарук*. Київ, 2002. С. 74. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskiy_entsyklopedychnyi_slovyk/
7. Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. *Право України*. 2011. № 5. С. 159–174.
8. Haugland B., Lassen R. (2018). Professional formation through personal involvement and value integration. *Nurse Education in Practice*, 29, 64–69. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1471595317301269>
9. Крапивний І. В., Прокопенко О. В., Школа В. Ю. Концептуальні моделі економіки знань. *Механізм регулювання економіки*. 2015. № 1. С. 55–67. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/acticles/issue_24/IVAN_V_KRAPIVNY_OLGA_V_PROKOPENKO_VIKTORIA_YU_SHKOLA_Conceptual_Model_of_the_Knowledge_Economy.pdf
10. Лебедева Л. В. Постіндустріальна економіка та постіндустріальне суспільство: критерії розмежування та існуючі моделі. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2010. № 4. С. 29–36. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vchetei_2010_4_6
11. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsiy>
12. Роуз-Акерман С. Корупція і держава. Причини, наслідки, реформи. Москва. С. 356.
13. Schwartz S., Boehnke K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *The Journal of Research in Personality*, 38, 230–255.
14. Тофтун М. Г. Сучасний словник з етики : Словник. Житомир : ЖДУ ім. І. Франка. 2014. 416 с.
15. Толстоухов А., Парапан І. Концептуальні підвалини глобалізації. *Практична філософія*. 2003. № 3. С. 3–10.
16. Ціннісні орієнтири сучасної української школи. Міністерство Освіти і Науки України. 2019. 63 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf>

17. Універсальний словник-енциклопедія (УСЕ). URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008949> (2006).
18. Затверджені стандарти вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>
19. Shulhina L., Zhaldak H., Mynarzova M. Priorities of Ukrainian Marketing Standards Development in the Context of EU Integration Processes Challenges. Proceedings of the 4th International Conference on European Integration. ICEI 2018. Technical University of Ostrava, Faculty of Economics, Department of European Integration. Ostrava, Czech Republic, 2018. P. 1621–1628. (Web of Science).

References:

1. Antokhov A., Kotelban C. (2019). Reguliuvannya innovatsiyogo rozvytku ekonomiky v umovakh globalizatsiyi: zmist, metody, instrumenty [Regulation of innovative economic development in the context of globalization: content, methods, tools]. *Innovatsiyna ekonomika*, 1-2(78), 41–35. Retrieved from: http://ie.at.ua/IE_2019/inneko_1-2-78-2019.pdf
2. Beck I. (2001). Pochuttia tsinnosti inshoi liudyny jak moralnyi priorytet osobystosti [Sense of value of another person as a moral priority of the individual]. *Pochatkova shkola*, 12, 32–35.
3. Bilorus O., Vlasov V., Hrycenko A., Yefymenko T. (2019). Globalna konvergentno-merezheva finansova ekonomika [Global converged network financial economy]. Kyiv: Globe Edit, 612. Retrieved from: <http://www.nas.gov.ua/EN/Book/Pages/default.aspx?BookID=0000015932>
4. *Combined evaluation of the European Unions humanitarian interventions in Iraq and in the protection sector*, 2014–2018. Final Report. Retrieved from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9adb7127-f17d-11ea-991b-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-246633761>
5. Danylovykh-Kropyvniiska M. (2016). Informatsiyna ekonomika yak platforma merezhyzatsiyi [Information economy as a networking platform]. *Ekonomika i suspilstvo*, 7, 273–278. Retrieved from: http://economyandsociety.in.ua/journal/7_ukr/46.pdf
6. Filisofskyi entsyklopedychnyi slovnyk (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Instytut filosofii imeni Grygoriia Skovorody NAN Ukrainy, Abrys, 74. Retrieved from: https://chtyvo.org.ua/authors/Shynkaruk_Volodymyr/Filosofskyi_entsyklopedychnyi_slovnyk/
7. Golovatyi S. (2011). Triada evropejskych tsinnosti – verhovenstvo prava, demokratsiia, prava liudyny – jak osnova ukrainskogo konstytutsiinogo ladu [The triad of European values – the rule of law, democracy, human rights – as the basis of the Ukrainian constitutional order]. *Pravo Ukrainy*, 5, 159–174.
8. Haugland B., Lassen R. (2018). Professional formation through personal involvement and value integration. *Nurse Education in Practice*, 29, 64–69. Retrieved from: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1471595317301269>
9. Krapivny I., Prokopenko O., Shkola V. (2015). Kontseptualni modeli ekonomiky znan [Conceptual models of knowledge economy]. *Mechanism of Economic Regulation*, 1, 55–67. Retrieved from: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_24/IVAN_V_KRAPIVNY_OLGA_V_PROKOPENKO_VIKTORIA_YU_SHKOLA_Conceptual_Model_of_the_Knowledge_Economy.pdf
10. Liebedieva L. (2010). Postindustrialna ekonomika ta postindustrialne suspilstvo: kryteriyi rozmezhuvannya ta isnujuchi modeli [Post-industrial economy and post-industrial society: demarcation criteria and existing models]. *Ekonomichna teoriia*, 4, 29–36. Retrieved from: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S-21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Vchetei_2010_4_6
11. Natsionalna ramka kvalifikatsii (2019) [National Qualifications Framework]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/tag/natsionalna-ramka-kvalifikatsii>
12. Rouz-Ackerman S. (2003). *Korruptsiia i gosudarstvo. Prichiny, sledstviia, reform* [Corruption and the state. Causes, effects, reforms]. Moscow: Logos. M.
13. Schwartz S., Boehnke K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *The Journal of Research in Personality*, 38, 230–255.
14. Toftul M. (2014). *Suchasnyy slovnyk z etyky* [Modern dictionary of ethics]. Zhytomyr: Vydavnytstvo Zhytomyrskogo Derzhavnogo Universytetu imeni I. Franka, 416. ISBN 978-966-485-156-2
15. Tolstoukhov A., Parapan I. (2003). Kontseptualni pidvalyny globalizatsiyi [Conceptual foundations of globalization]. *Praktuchna filisofiya*, 3, 3–10.
16. Tsinnisni oriientyry suchasnoyi Ukrayinskoyi shkoly (2019) [Values of the Modern Ukrainian School]. Ministerstvo Osvity i Nauky Ukrainy, 63. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Roman-Stesichin.pdf>
17. Universalnyi slovnyk-entsyklopediia (2006) [Universal dictionary-encyclopedia]. 4-th edition. Kyiv: Teka. Retrieved from: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008949>
18. Zatverdzeni Standarty Vysshchoyi Osvity [Approved standards of higher education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>
19. Shulhina L., Zhaldak H., Mynarzova M. (2018). Priorities of Ukrainian Marketing Standards Development in the Context of EU Integration Processes Challenges, Proceedings of the 4th International Conference on European Integration, ICEI 2018, Technical University of Ostrava, Faculty of Economics, Department of European Integration, Ostrava, Czech Republic, pp. 1621–1628. (Web of Science).